

# Smag på landskabet i Skive Kommune

## – Naturhandleplan for Gåsemosen



### Arealbeskrivelse og udpegninger

Gåsemosen består dels af arealer i tidligere omdrift, dels af beskyttet natur i form af mose, eng og vandflade, fra tidligere tørvegrave, fig. 1-3. Mosen afgrænses af et beskyttet vandløb mod nord. En større trædækket del af mosen er ryddet i 2012 og indgår i folden. Området har ingen fortidsminder eller diger, og ingen Natura2000 udpegninger.

Området med folden har ifølge Arealinfo High Nature Value værdier mellem 1 og 5, med højest værdi for moseområdet mod øst, fig. 4 og 5.

Gåsemose folden er hegnnet således, at den kan opdeles i to til tre folde. Der afgræsses med Skotsk Højlands Kvæg. Kvæget græsser i mosen når der er tilstrækkeligt tørt, og ellers græsses højbundsarealerne.

Lodsejeren har oplyst, at Gåsemosen har været uden græsning i 2-3 år, og at de kulturpåvirkede dele blev dyrket med korn til op i 1990'erne. Krattet blev ryddet i vinteren 2012 og området er i 2014 i sin 2. græsningsæson efter rydningen. Dyrene får vand fra tørvegravene.



Fig. 1. Folden ved Gåsemosen. Områder består af både kulturpræget græsmarker og af beskyttet natur. Den beskyttede natur er registreret som mose (gullig skravering), eng (grønlig skravering) og et vandhul samt større tørvegrave (blå). Den træbevoksede del af mosen inden for folden er ryddet i 2012. Området grænser op til beskyttet vandløb (blå linje). Rød linje: ydergrænse for fold. Orthofoto 2012. Kilde: Arealinfo.



Derudover har projektet fået støtte fra Kvægafgiftsfonden, Region Midtjylland samt kommunerne Ringkøbing-Skjern, Skive, Holstebro og Randers.







Fig. 2. Gåsemosen med små tørvegrave. De store tørvegrave er fra 2. verdenskrig. Målebordsblad fra perioden 1900-1950.

Kilde: Arealinfo.

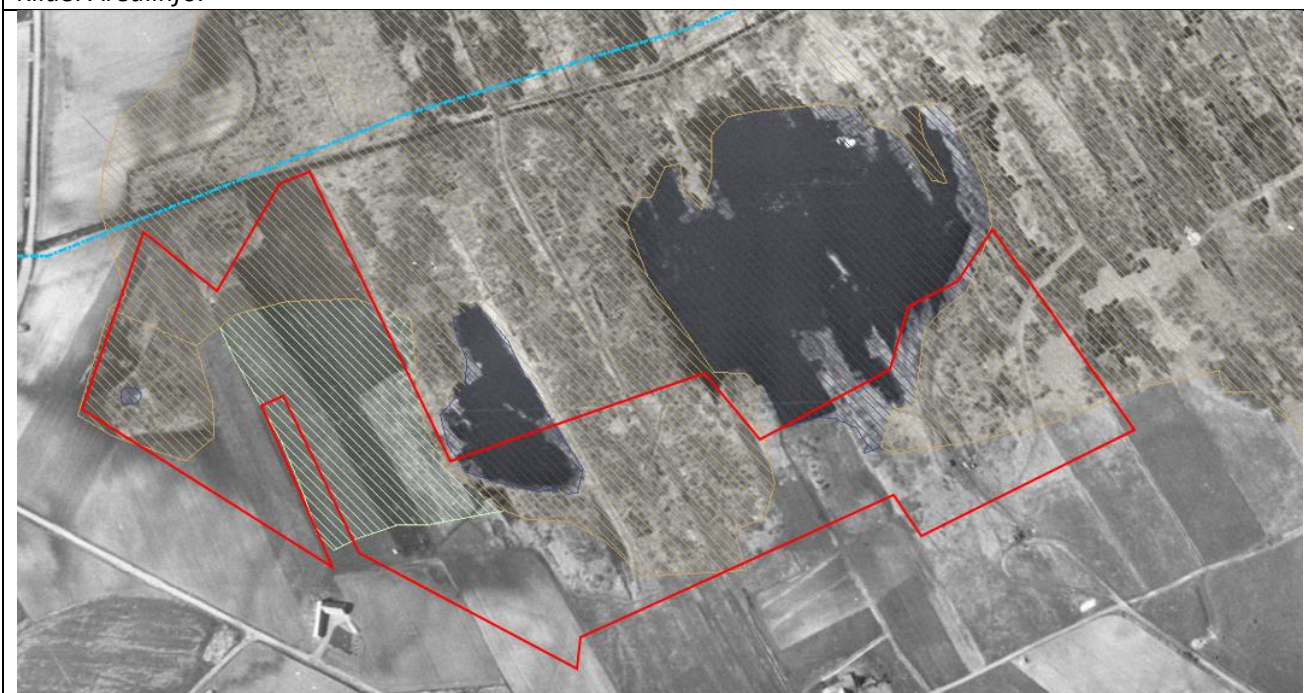


Fig. 3. Luftfoto fra 1954 viser et mere åbent græsningslandskab. Arealer, der i dag er kulturpræget eng var også i 1954 i mere eller mindre omdrift.

Kilde: Arealinfo.

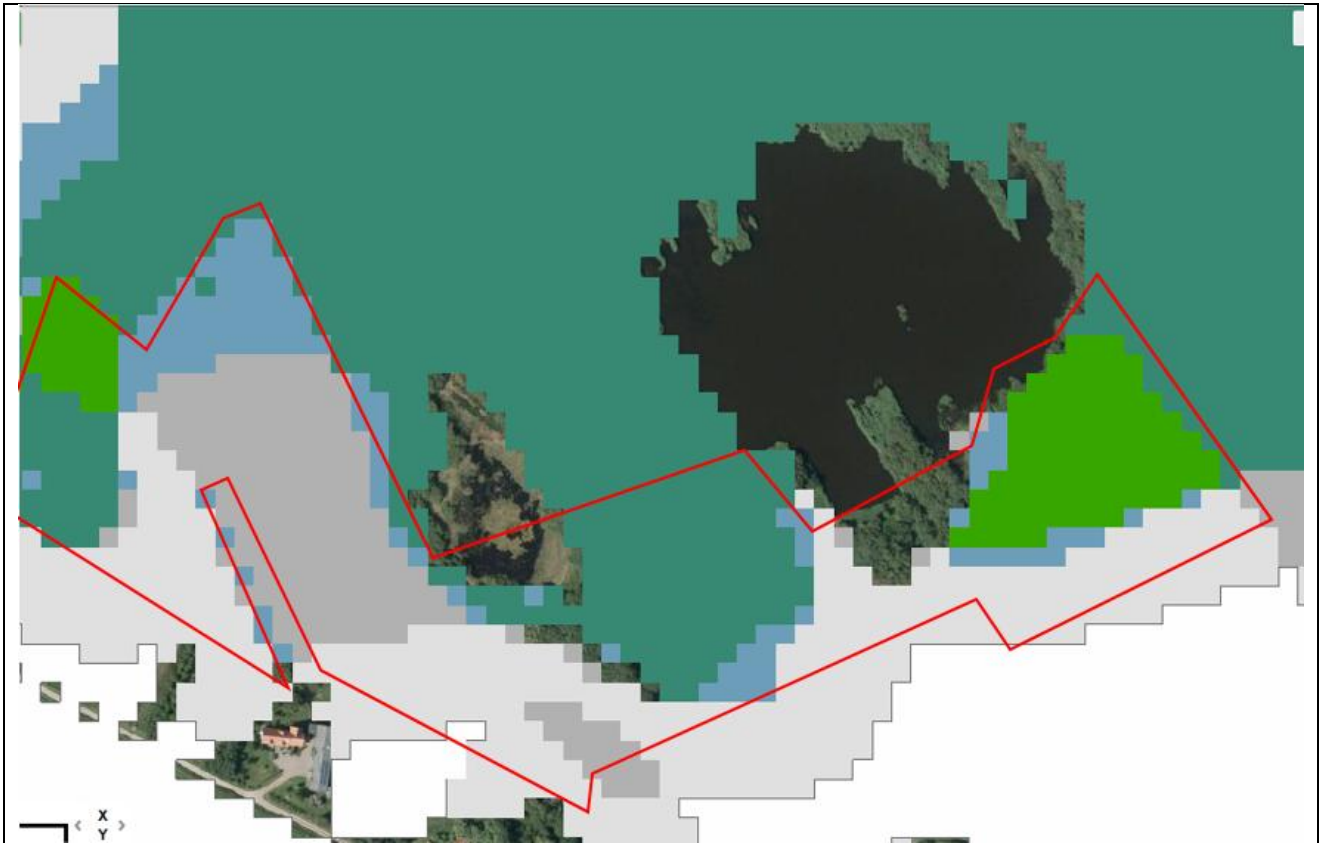


Fig. 4. High Nature Value kort for Gåsemosen. Højeste værdi er 5 (lysegrøn), hvilket er delområde A1 og dele af delområde A3.

Kilde: Arealinfo.

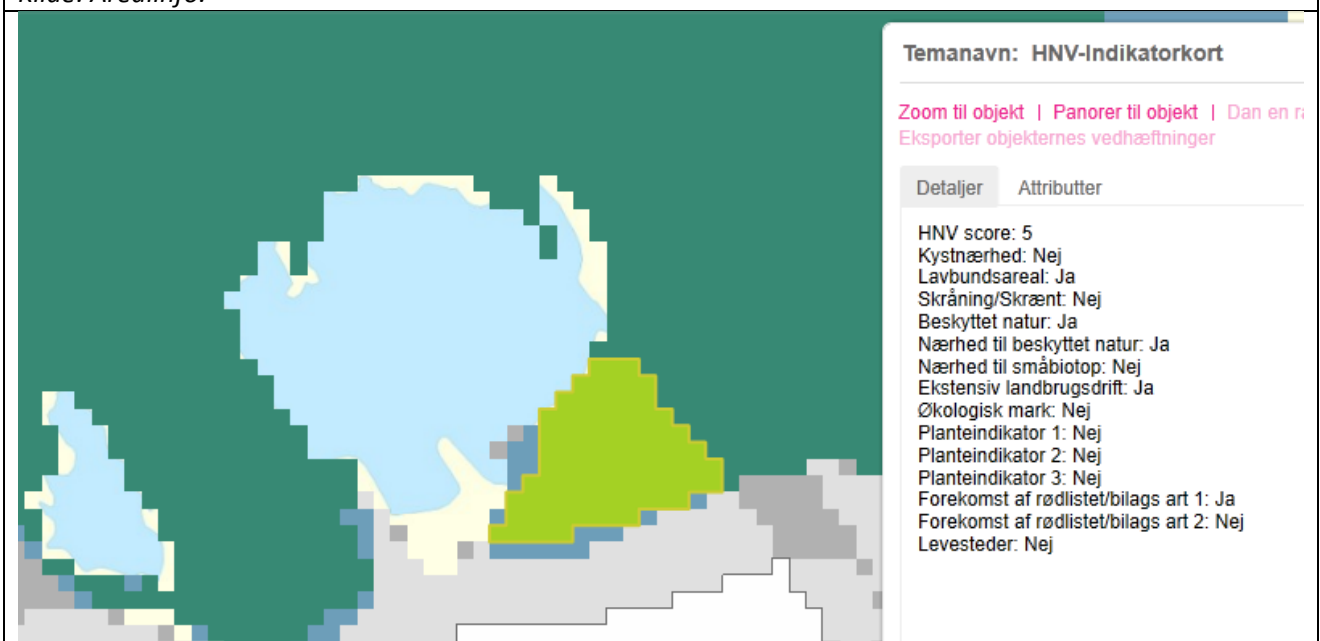


Fig. 5. HNV grundlag for A1. Bemærk, at der er ikke givet point for den botaniske kvalitet i A1. Bilagsart er givetvis spidssnudet frø eller grønmosaik guldsmed, som er knyttet til krebseklo.

Kilde: Arealinfo.





Fig. 6. Delområder for den botaniske inventering af Gåsemosen. Delområderne A1, A2 og A3 er beskrevet nærmere. Delområde A4 er en mosebunke eng med islæt af almindelige arter. Delområder A5 er kulurpræget eng. Gul streg er eksisterende foldopdeling med passage i syd. Dyrene får tilskudsfoeder i A5 ved indgangen fra Gåsemosevej (øst for gården).

Kilde: Arealinfo.

## Overordnet målsætning for plejen

Fokus i denne plejeplan lægges på arealernes botaniske naturkvalitet, specielt at bevare og fremme høj botanisk naturkvalitet i moseområderne A1 og A3 samt at holde A2 fri for genvækst af pil og fremme indvandring af en artsrig moseflora her, se fig. 6.

Det er fint at folden indeholder nogle vedplanter til skygge og læ for de græssende dyr. Det var tydeligt at de satte pris på disse områder, og kreaturerne lysner selv op i kratområderne.

Flere af de fundne arter har høj naturkvalitetsscore. Fra området kan især fremhæves følgende arter med angivelse af deres naturkvalitetsscore i parentes: Djævelsbid (7), tandbælg (6), tormentil (6), hunde-viol (6) og blandt arterne med karakter 5, maj-gøgeurt, stortoppet rapgræs, dværg-star, kær-trehage og engviol. Desuden kær-svovlrod, der er i tilbagegang i Skive Kommune. Der er tale om arter dels tilknyttet kalkbund (høj pH), og dels tilknyttet mere sur bund. Kalkpræget i området kan stamme fra issøler, der er flyttet fra bunden af tørvegravene til overfladen i forbindelse med tørvegravningen. Området A1 har dog også præg af trykvandsmose, hvor trykvandet kan medbringe kalk fra undergrunden.

Den vægtede naturkvalitetsscore for A1-A3 ses af tabel 1. Scoresystemet er beskrevet på hjemmesiden (<https://www.landbrugsinfo.dk/Kvaeg/Koedproduktion/Sider/Saadan-vurderes-naturplejen.aspx>). Sammenlignet med landsgennemsnit (tabel 2) er naturkvaliteten her på linje med denne eller bedre. Der er kun landsdata for rigkær til sammenligning, kilde [http://www2.dmu.dk/pub/fr599\\_2udgave.pdf](http://www2.dmu.dk/pub/fr599_2udgave.pdf).

Særligt negative arter forekommer kun sporadisk, så som kruset skræppe, agertidsel og horse-tidsel. Gul iris optræder i så store mængder i området, at den kan have en negativ dominerende effekt. Stor forekomst af gul iris og mosaikdominans af mellemstore star-arter tyder på ustabil hydrologi, evt. med uventet vanddækning i vækstsæsonen.

Plejen skal sigte mod at fremme de positive arter og reducere de negative arters forekomst. Desuden er målet at fremme blomstring til gavn for insekterne og arternes spredning.

Den vægtede naturkvalitetsscore for delområderne ses af tabel 1. Som det fremgår ligger scoren for areal A1 relativt højt. For de øvrige to arealer ligger cirklerne højere end landsgennemsnit, tabel 2. Disse cirkler er placeret på nogle af de bedste steder inden for området og er således udtryk for godt naturpotentiale. Alle arealer og cirkler berettiger til et plantepoint på HNV kortet (score  $\geq 2.5$ ). Nogle arealer berettiger til 3 HNV plantepoint, hvilket gør at området kan opgraderes til HNV værdi på 8, hvis hele arealet kan indgå som en samlet enhed ved ansøgning om tilskud, tabel 1.

Tabel 1. Naturkvalitetsscore for delområder (arealer og cirkler) vægtet med arternes forekomst på de pågældende delområder samt antal arter i 5 m cirklen. Områderne er vurderet som mose.

Arealer	A1		A2		A3	
	areal	cirkel	areal	cirkel	areal	cirkel
Analyse						
Lavmose-score	3,55	3,78	2,88	3,21	2,94	3,43
Antal arter i cirkel		41		40		22
HNV plantepoint	2	3	1	1	1	2

Tabel 2. Naturkvalitetsscore, landsgennemsnit.

	Landsgns. for mose/rigkær (habitatnaturtype 7230)
Artsscore gennemsnit, uvægtet	3,08
Antal arter i 5 m cirkel	26

\* Våd hede er valgt som mål, da vejen til højmosen er meget langsigtet.

Den langsigtede målsætning for plejen er: 1) at fremme og sikre høj naturkvalitet i de beskyttede områder A1, A2 og A3. 2) At sikre A2 mod tilgroning. 3) At fremme en bedre kvalitet i mose-bunke engen, A4.

På kort sigt drejer det sig om: 1) sikre at mosens ikke gror til i pil igen 2) at moserne plejes, så der bliver bedre plads til de lavtvoksende arter 3) at næringsstof tilskud fra randområder og evt. tilskuds fodring mindskes.

## Beskrivelse af botanisk sammensætning med plus og minusarter og deres håndtering

Arealerne er beskrevet botanisk den 8. juli 2014 af Natur & Landbrug ApS ved naturkonsulenterne Lisbeth Nielsen og Anna Bodil Hald, dels arealerne som helhed dels ved udlæg af 3 georefererede dokumentationscirkler på de botanisk bedste steder ingen for de konkrete delområder. Arternes naturkvalitetsscore er vægtet med artens forekomst vurderet på en skala fra 1-10. De forskellige delområder karakteriseres nedenfor med naturkvalitetsscore og struktur.

For de analyserede arealer og cirkler er forekomst af arter i de forskellige naturkvalitetsværdier illustreret i figur 7. Arter med højest score blev fundet i område A1, trykvandsmose med kalkpræg. Det er et plus, at arter med score 0 (primært kulturarter) fylder lidt. Uønskede arter (minus arter) forekommer, men kun i meget begrænset omfang i de beskrevne områder (A1, A2 og A3). Færrest arter med negativ score blev fundet i A1. Mose-bunke engen er ikke beskrevet i detaljer. Den har ud over mose-bunke enkelte andre almindelige engarter og naturkvaliteten er lav.

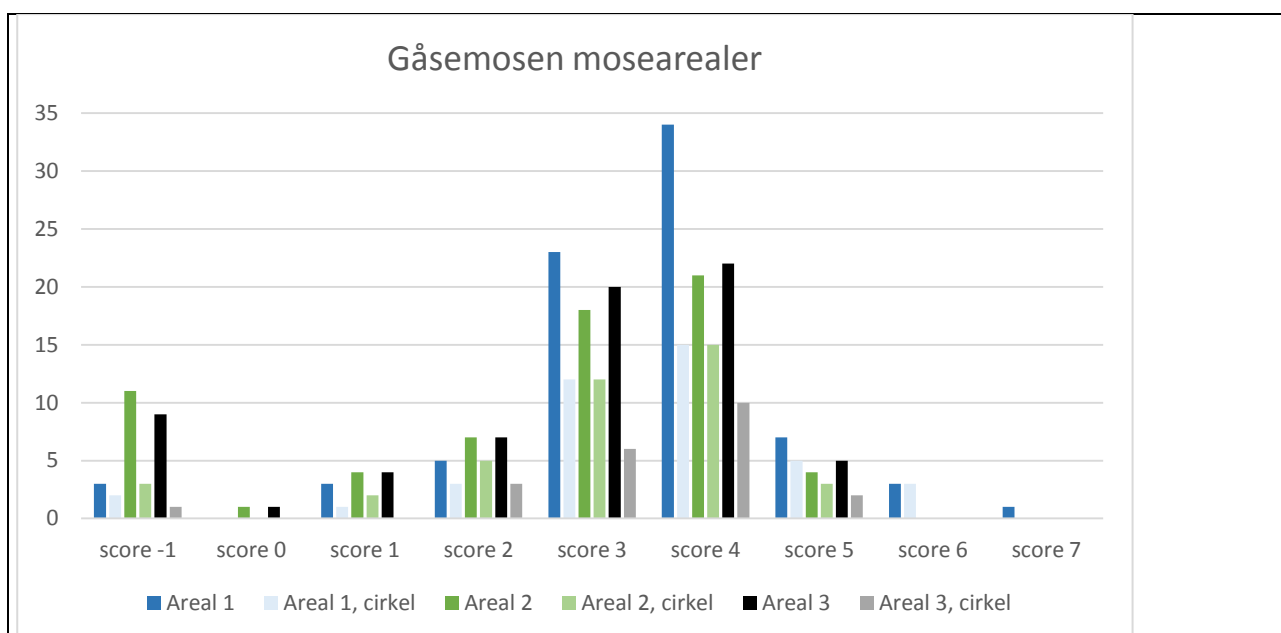


Fig.7. Forekomst (pointsum) af arter med forskellig naturkvalitet på arealerne som helhed og i dokumentationscirklerne. Jo højere score en art får og jo højere forekomst af arter med høj score, desto bedre naturkvalitet.

Område A1 er et grundvands-/kalkbetinget rigkær, og det er naturmæssigt langt det bedste areal i Gåsemosen. Området har flere meget gode arter bl.a. djævelsbid med score 7 samt mange arter med score 6 og 5, inkl. maj-gøgeurt (5). Området er domineret af nikkende star og præget af mellemhøje star-arter med forekomst i mere eller mindre sammenhængende bestande, samt af islæt af tagrør, der kan tage over ved undergræsning. Mange af de naturkvalitetsmæssigt værdifulde arter i A1 har bladroset eller er lavtvoksende. Derfor er det vigtigt at rigkæret er græsset tilstrækkeligt, dvs. at der i det meste af området skal være græsset i bund, og i andre områder må der gerne være lidt langhåret, men ikke over knæhøjde.

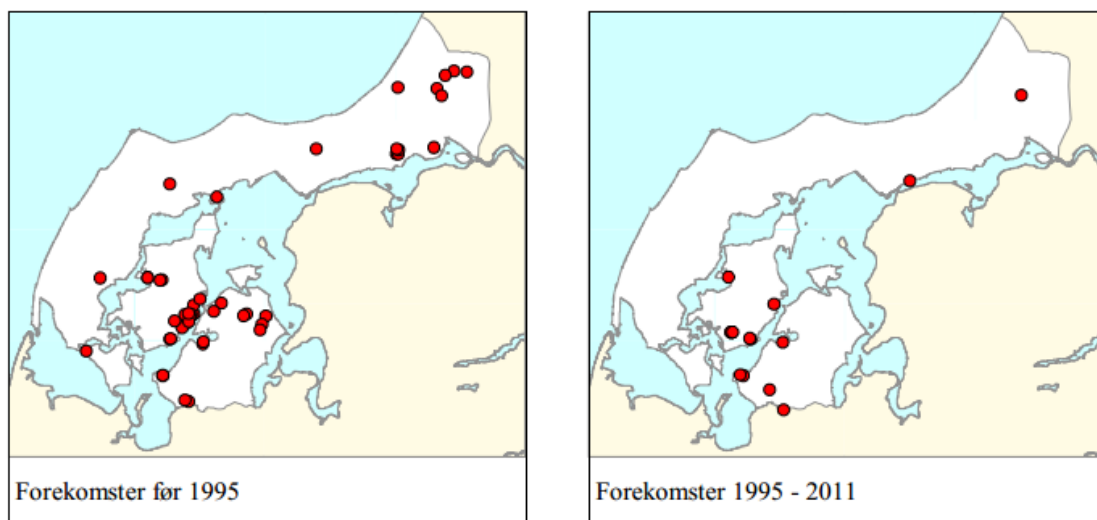
Cirklen blev udlagt i et område, der var græsset meget optimalt. Her forekom hirsestar som tegn på den gode græsning.

Område A2 udgøres af området, hvor der er fældet pil i vinteren 2012. Arealet bærer naturligvis præg af den relativt nye rydning, der har efterladt meget bar bund, som endnu ikke er i vegetationsmæssigt balance. En positiv art som kær-snerre forekommer i stor mængde, da den bare bund giver god plads til denne art. Området har flere positive arter og et godt naturpotentiale. Her er arter som dusk-fredløs, engviol, engforglemmigej og kær-svovlrod. Det skal nævnes, at kær-svovlrod har været i tilbagegang i Skive Kommune (figur 8), så denne art er det vigtigt at holde øje med. Området har også flere arter, som er negative, så som ager-tidsel, stor nælde og horse-tidsel. De negative arter forekommer kun sporadisk. Tagrør forekommer i større mængde, hvilket er negativt. Dyrene var dog godt over den ved besøget.

Størst opmærksomhed bør rettes mod genvækst af pil og spiring af pil på de bare flader, samt den massive forekomst af gul iris. Iris forventes at blive hæmmet bedst ved afgræsning tidligt på sæsonen, således at planterne ikke sætter frø. I starten af juli 2014 var kvæget godt i gang med at bide iris ned, men der var også en hel del frøstandere. Derfor godt, hvis de går hurtigt i gang med denne art fremover. Der er ikke arter, der indikerer trykvand i A2. Den massive forekomst af gul iris og bidende pileurt tyder på ustabile hydrologiske forhold med uventet høj vandstand i vækstsæsonen.

#### Kær-Svovlrod (*Peucedanum palustre*)

Nr. 1755



Voksesteder:	På fugtig – våd bund i forskellige typer af vådområder som tørvemoser, enge, sumpe m.m.
Trusler:	Tilgroning.
Danmark:	Ret almindelig i Østjylland, Sønderjylland og på Øerne. Kun hist og her i Nord- og Vestjylland.

Figur 8. Forekomst af kær-svovlrod i Skive Kommune og de nordlige nabokommuner. Kilde: BFN's Naturdata v. Biologisk Forening for Nordjylland (BFN). 2012.



Område A3 var en højstauedeeng ved besigtigelsen med stor forekomst af gul iris og tagrør. Desuden forekommer mellem-store star-arter (næbstar, almindelig star) og glanskapslet siv i mosaikbevoksninger, hvilket alt i alt tyder på høj vandstand på uventede tidspunkter. Antal arter er lavere end på de to øvrige besigtigede områder. Af positive arter kan nævnes dusk fredløs, dværgstar og engviol. Især de to sidstnævnte er lavtvoksende og kræver mere lys til bunden. Også her var der negative arter tilstede, men de forekom meget sporadisk. Området har potentiale, hvilket den relativ høje naturkvalitet i cirklen er bevis på.

### Plejeplanens hovedpunkter



*Djævelsbid \**



*Maj-gøgeurt*

Som særligt synlige ansvarsarter foreslås **djævelsbid** og **maj gøgeurt**. Foto \*) Aase Gøthgen.

Andre væsentlige gode synlige arter, der kan fremhæves, er kær-svovlrod, tormentil, hunde-viol og engviol.

Strukturindeks anvendes til at vurdere vegetationens højdefordeling på arealet. Der findes for visse naturtyper et ideal. Strukturmaal og ideal er vist i tabel 3. Som det var forventet, er der for meget bar bund i det ryddede område, men det vil naturligvis ændre sig med tiden. Den meget høje vegetation fylder generelt for meget. Det kræver mere græsning, men målene i tabel 3 er fra starten af juli og kan ændre sig i løbet af sæsonen.



Tabel 3. Strukturkarakter (tal fra 1 til 5) vist i højdegrupper for de analyserede arealer og cirkler, der alle er moser, som kan sammenlignes med ideal for rigkær. Vurdering på en skala fra 1-5 er markeret med rødt, hvor gruppen er for udbredt og med blå, hvor højdegruppen fylder for lidt arealmæssigt i forhold til ideal.

Areal	A1		A2		A3		Ideal rigkær habitat naturtype 7230
	Areal	Cirkel	Areal	Cirkel	Areal	Cirkel	
Variabel							
Uden vegetation*	1	1	3	3	1	1	2
< 15 cm*	2	4	3	3	1	1	4
15-50 cm*	4	3	3	3	3	4	3
> 50 cm*	4	2	3	3	4	2	1
Dværgbuske*	1	1	1	1	1	1	1
Vedplanter (kronedække)**	1	1	2	1	2	1	1
Forekomst af invasive arter**	1	1	1	1	1	1	1

\*Karakterskala: 1 (0-5 %), 2 (5-10 %), 3 (10-30 %), 4 (30-75 %) og 5 (75-100 %).

\*\*Karakterskala: 1 (0 %), 2 (1-10 %), 3 (10-25 %), 4 (25-50 %) og 5 (50-100 %)

#### Forvaltningspunkter i næste målperiode:

##### Generelt:

- Mose område A1 og A2 har første prioritet for naturplejen, dernæst A3.
- Det er fint at kulturgræsmarkerne kan hegnes fra, så afgræsning af naturområderne kan styres, da dyrene ellers i stedet kan vælge at opholde sig på kulturgræsmarkerne.
- Foldskifte vurderes at være væsentlig indtil der er kommet en bedre balance mellem forskellige arter i det område, hvor der er fældet pil, og indtil områderne A1 og A3 er græsset passende ned.
- Foldskifte udføres, således at dyrenes græsningstryk kan styres i de gode moseområder. Da der ikke er så mange individer af visse af de gode arter, f.eks. maj-gøgeurt, vil det være fint om planterne kan modne frø, men det må ikke ske på bekostning af kraftig undergræsning.
- Foderstativ i A5 øst for gården anbefales flyttet, da næringsstoffer ellers meget let flyder til moseområdet – og der fodres næppe om sommeren. Fodervognens indflydelse ses til dels af den store forekomst af skræppe-arter og horsetidse. Fordelagtigt at foderstativ står i forbindelse med tidligere omdriftsarealer, hvor dyrene har adgang til i det tidlige forår og ved indbinding. Det kan være de tidligere omdriftsarealer nordvest for gården.
- Horse-tidse og skræpper i område tæt på omdriftsarealerne kan med fordel afhugges før de sætter frø.
- Der er naturligt vand til rådighed i alle folde, og ikke behov for justeringer.

##### A1:

- Fint hvis arealet er græsset godt ned om efteråret. Dyrene må meget gerne komme gennem området først på foråret for at vende tilbage senere på sommeren, således at nogle af de tidlige arter kan blomstre og sætte frø. Her tænkes primært på maj-gøgeurt. Hensynet til blomstring må

dog ikke ske på bekostning af undergræsning, for så skygges maj-gøgeurt væk. Det er en balancesag.

A2:

- Godt at irisområdet græsses i bund relativ tidligt på sæsonen – både for at reducere iris og for at hæmme nye skud fra pil. På nedskåret pil kommer der nye skud, som skal sikres bidt ned hvert år.
- Bedst hvis hele irisområdet kan afgræsses samlet evt. ved at sætte et midlertidigt hegn efter iris gruppen mod øst, således irisgruppen kan afgræsses relativt tidligt og samlet. Herefter kan dyreholdet igen overføres til område A1 mod øst, hvor der i løbet af sensommeren græsses godt ned.

A3:

- Afgræsningen her afpasses efter at græsningsbehov på A1 og A2 er tilgodeset. Der er temmelig våde partier, så det må naturligvis også afpasses med de sæsonmæssige muligheder.

A4:

- Mose-bunke er ikke en foretrukket planteart for kvæg, men de spiser den gerne i form af hø, hvilket kan tages i betragtning ved valg af slætområder.

Anbefalingerne skal afstemmes med eventuelle tilskudsregler for arealerne.

#### På længere sigt

Tuer og bestande af star græsses godt ned (nikkende star, næbstar, almindelig star), dvs. så der er skabt en mosaik af trampede områder, helt nedgræsset og delvist nedgræsset vegetation efterår samt gerne mindre ugræssede områder. På længere sigt forventes bedre balance mellem arterne, og der kan senere lattes på græsningstrykket, så flere arter får lejlighed til at blomstre. En balancegang. Senere kan det vurderes om man kan benytte kontinuert græsning i alle folde i sommermånederne.

Det er vigtigt fortsat at holde øje med genvækst af pil og udbredelsen af iris.

#### Andet:

Det ser ud til at udpegning af beskyttet mose godt kunne udvides til også at omfatte noget af det mellemliggende areal med træbevoksning syd for den store sø.

### **Administrative informationer**




#### Målperiodens længde

#### Naturplejerens navn og tlf....

#### Kommunens kontaktperson og tlf....

#### Konsulent og tlf....

## Logbog med foto dokumentation




8. juli 2014		<i>Afgræsning med Skotsk Højlandskvæg. Her i området med gul iris.</i>
		<i>Kvæget sætter pris på adgang til træbevoksningerne</i>
		<i>Der er lysnet fint op i pilekrat – nederste grene er bidt</i>



		<p><i>Areal 1 set fra syd</i></p>
		<p><i>Cirkel A1 view</i></p>
		<p><i>Cirkel A1 detail</i></p>
		<p><i>Effekt af afgræsning fotograferet i kant mod øst</i></p>




		<p><i>Fældet område med pileskud og gul iris A2</i></p>
		<p><i>Cirkel A2 view</i></p>
		<p><i>Cirkel A2 detail</i></p>



		<p><i>Gul iris med frøcapsler – bedst at undgå dette stadie, så gul iris ikke bliver alt for dominerende</i></p>
		<p><i>Kattehale ses en del i moseområdet</i></p>
		<p><i>Pileskud fra fældet pil bliver bidt fint ned af kvæget</i></p>



		<p><i>Foto ud over A3</i></p>
		<p><i>Cirkel A3 view</i></p>
		<p><i>Cirkel A3 detail</i></p>

		<p>Der blev observeret en del kær-svovlrod på A3, og da arten er på tilbagegang i Skive området vil det være godt at passe på den her. - Den blomstrer i juli-august, hvor der godt må være mulighed for at udvikle frø for nogle af planterne.</p> <p>Kær-svovlrod er i princippet toårig og dør efter blomstring. Derfor skal den have nye spiresteder. Rosetten er dog relativ skyggetolerant, men arten kræver oversvømmelse om vinteren med rent kalkholdigt grundvand. Ved for hård græsning vil kær-svovlrod ikke blomstre. Så det er igen en balancegang. Gerne græsning tidligt, derefter pause og så nedgræsning sensommer-efterår.</p>
		<p>Mose-bunke område</p>
		<p>Naturmæssigt kan det anbefales at foderstativ flyttes til område nordvest for gården, således at næringsstoffer ikke så let ender i moseområdet</p>